

NEFSİN MERTEBELERİ

Bismillahirrahmanirrahim.

el-Hamdülillahi rabbilalemin. Hamden kesiran tayyiben mübareken fih. Ala külli halin ve fi külli hin. Kema yenbaği li celali vechihi ve li azimi sultanih .Esselatu vesselamu ala hayra halkıhi Sultanil arifin Muhammed'inil Mustafa ve alâ âlihî ve sahbihi ve men tebihu bi ihsanin ila yevmil ceza.

Aziz ve değerli Mümin kardeşlerim !

İş işten geçmeden insanın Allah'ın yoluna girmesi lazım.

1 يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي

“Ah keşke bu fırsat kaçmasaydı!” “Hayattayken, o dünyadayken o imtihan yeri olan dâr-ı dünyada iken, keşke salih ameller işlese imişim.” “Keşke buraya onların sevaplarını transfer etse imişim.” diyecek insan. Bu hayatım için önceden sevaplar takdim edip, oraya hazırlayıp göndermiş olsaydım, diye pişmanlık izhar edecek.

فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ²

---

¹ 89/Fecr, 24.

O gün Allah'ın kahrı tecelli ettiği zaman, o azap müthiş bir azap olacak. Allah o azaba uğramayanlardan eylesin bizleri. Sımsıkı yakalayıp bağladığı zaman mücrimleri o bağlardan kurtaracak bir imkan olmayacak. Ama bir de bunun alternatifi var.

Bir de Allah'ın iyi kulları var, mutî kulları var. İbadet ve taatle dünya hayatında, Allah'ın emirlerini tutarak, Allah'ın istediği şekilde yaşamış ve o hâl üzere hâlini tebdil ve tağyir etmeden âhirete irtihal eylemiş olanlar var. Çalkantılardan geçmiş, durulmuş, sükûna ermiş, huzura ermiş, gönlü mutmain olmuş, imanda istikrar kesbetmiş kimseler de var.

Onlara da Allahu Teâlâ Hazretleri'nden bir hitab ile, taltif yoluyla duyurulacak ki:

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ³

Ey mutmainne olan ruh, nefis! Ey imanı azmetmiş ve istikrar kesbetmiş, çalkantısı kalmamış, durulmuş, arılaşmış, sâfîleşmiş olan nefis!

---

² 89/Fecr, 25.

³ 89/Fecr, 27.

4 اِرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكَ رَاضِيَةً مَّرْضِيَةً

Rabbinin sana bahşettiği mükâfatları, ikramları, izzeti, cenneti, cemali, nimetleri görünce; o nimetlerden hoşnut, memnun, razı bir durumda, O da kendisine sen itaat ettin, ibadet ettin, yolunca yürüdün diye rızasını sana bahşetmiş. Sen onun rızasını kazanmış ve onun verdiği nimetlere razı bir durumda, bir güzel hâl ile; iki taraflı bir letafet içinde Rabbine dön.

5 فَادْخُلِي فِي عِبَادِي

Has kullarımın arasına, sen de gir şu cennete, tüm mükâfata eren kullarımın arasına sen de dahil ol. O zümrenin içerisine sen de dahil ol.

6 وَادْخُلِي جَنَّاتِي

Benim cennetime duhul eyle o nimetler senin olsun. O nimetlere sen de mazhar ol, diye hitap edilecek kullar da var.

---

⁴ 89/Fecr, 28.

⁵ 89/Fecr, 29.

⁶ 89/Fecr, 30.

Kur'ân-ı Kerîm'de nefis ile ilgili âyet-i kerîmeler geçerken, nefsin yanında bazı vasıflar da zikrediliyor. Tasavvufta bunlar sıralanmıştır. Mesela Yusuf sûresinde:

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي

Buyurulduğu için bazı nefislerin ve nefis denilen yaratığın cins olarak Allah'ın rahmedip, lütfedip müstesna vasıflar bahsettiği bir takım nefisler hariç umumiyetle kötülüğü çok emretme temayülü içinde olduğunu anlıyoruz. Orada *emmetün bissui*, kötülükleri çok emredici diye tasnif ediliyor.

İnsanın nefsinde tabii arzular coşup taşıyor. Onun için İranlı bir şair diyor ki; *Bir tanecik gönlüm var içinde 1001 tane arzu var*. Yani çeşitli arzular kaynaşıyor insanın içinde. Ve insanın vücudunu korumakla görevli olan bir varlık olduğu için nefis; “Bak şu vücudu sen yönet, sen idare eyle. Sen tedbir eyle bunun umurunu. Acıktığı zaman zilleri çal, yemek yesin. Unutmasın yemek yemeyi. Uykusu geldiği zaman gözlerine çökert uyku-yu. Dinlensin, bu vücudu çok aşırı bir tarzda

⁷ 12/Yusuf, 53.

kullanıp da harap etmesin. Saatinden fazla kullanıp da sigortalarını attırmasın. Tahrip etmesin.” diye uykuyu kollayacak, yemeği kollayacak, rahatı kollayacak, menfaatlerini kollayacak bir Şey.

Ama tabi bu bunları emrederken o duygular, o arzular frenlemeli. Mesela arabada kontrolsüz bir hız istemiyoruz. Hatta bir arkadaş; “Benim arabamın kadranında hız rakamı Őu kadar ama tahdit koymuŐlar Őuradan yukarıya çıkınca gaz basmıyor.” diyor. Neden? Fazla sürat felaket olduğundan. Yani teknoloji sonsuz süratı bilmediğinden değil; sonsuz sürat tahditsizlik, hudutsuzluk, felaket olduğundan hudut koyuyor. Yoksa gittikçe artan bir ivme ile sürat yapabilir ama bu nefsin arzularına akıl ve Őeriat hudutlar koyuyor.

Bu da imtihan oluyor, insanın mükellefiyeti oluyor. O arzuların karŐısında Allah'ın emirleri çarpıŐıyor. Bu çarpıŐmanın karŐısında insanın takındığı tavırdan insan sevap kazanıyor. Arzular var, olması normal. Çünkü insan yaŐayacak, büyüyecek, geliŐecek, nesil verecek; insan varlığının tabii sonucu.

Fakat arzuların frenlenmesi bir mükâfat sebebi olduğu için frenlenmesini başaran insanlar taltif olunuyor. Ama nefsin kendisinde arzuların güçlülüğü var. Nefis birçok güçlü arzulara sahip hevâ-yı nefis diyoruz. Heva, nefsin arzuları; şiddetli heva, sevgi, aşk, istek, arzu, şiddetli arzu demek.

a. Nefs-i Levvâme

Nefis o halde olursa tabii insanı taştan taşa vuran bir delişmen at gibi olur. Bir inatçı katır gibi olur. Üstüne bindiğine bin kere pişman olursun. Senin kolunu bir dalda bırakır. Gözünü bir dala takar. Kulağını bir dalda yırttırır. Dizgini çektiğin zaman da durmaz, onun için nefsin terbiye edilmesi gerekiyor. Tasavvuf dediğimiz şey gerekiyor, ilaç gerekiyor. Hudutlanması gerekiyor, nefis bu terbiyeyi almaya başladığı zaman bir başka sıfat kazanıyor.

Ona nefs-i levvâme diyoruz. O da kıyamet suresinde geçiyor. *Levvame* kendisini çok levm eden demek. Yani otokritik var, kendi kendisini tenkit var. *Levm* etmek, kınamak demek. Kınayış kendisi tarafından yapılıyor. “Bak dün yaptığın şey hiç iyi olmadı.” “Bak

bu sabah söylediğin söz çok tatsız oldu.” “Bak bugün şu arkadaşına yaptığın muamele iyi olmadı.” “Bak gene hata işledin, hani akşam söz vermiştin iyi insan olmaya? Gene bak hata işledin.” Bu sefer kendisini çok levm etmeye başlayan bir nefis karşımıza çıkıyor.

Bu bir merhale tabii hep kötülüğü emreden nefsin yanında hep kendisini tenkit eden, kontrol altında tutan, hatasını anlayıp da kıyasıya kendisini tehdit eden bir nefis; tabii ondan üstün ama kâfi değil. Çünkü hata yapıyor, yaptıktan sonra levm ediyor. Ortada bir hata var, ondan sonra bir levm, kınama bahis konusu. Hatayı yapmasa daha iyi değil mi? Daha iyi ama o da uzun bir merhale.

b. Nefs-i Mülheme

Allah'ın yolunda yürüyünce Allah'ın kendisine verdiği mânevî enerjilerle, gıdalarla gıdalanınca ibadet ve taatte, zikirde yürüyünce insan bu sefer nefs-i mülheme oluyor.

فَالْهَمَّهَا فُجُورَهَا وَتَقْوِيهَا⁸

---

⁸ 91/Şems, 8.

Elhemeha orada *ha* nefse giden zamir olduğu için mefhul sîgası ile nefs-i mülheme deniliyor. Kendisine hayır ve şer ilham edilen, hayrı seçen, anlayabilen, temiz kabiliyete erişmiş. “Bu kötüdür bunu yapmamalıyım. Bu iyidir bunu yapmalıyım.” Artık sürüklenmiyor. Arzularının peşinde sürüklenmiyor. Hatalara düşmüyor. Lev m ede ede kendisi biraz daha kuvvet kazanmış. Kendisine Allah'ın ilhamı, hayrı şerri temyiz etme ve gerçekleri görme kabiliyeti açılmış olan bir nefis. Bu da güzel bir merhale.

Bazıları mülhime diyorlar. Mülhime olmaz, mülhim Allah'tır. Meful sigası ile olması lazım. Mülheme yanlış, tasavvuf kitaplarında bazı hatalar olarak görülüyor. Nefs-i mülheme, bu duruma erişmiş olan nefis.

c. Nefs-i Mutmainne

Ondan sonra bu âyet-i kerîmede geçen nefs-i mutmainne geliyor. Tumainne, huzur ve sükûn demek. Nefs-i mutmainne huzur ve sükûnu yakalamış, durulmuş, sakinleşmiş, huzuru elde edebilmiş nefis demek.

Hocamız; “Bir insanın, bir dervişin, sizlerin ve bizlerin levvamelikten ve mülhemelik-

ten mutmainneliğe ulaşması lazım.” derdi. O bir istikrar makamı oluyor. O makama ayak bastı mı tumainne hâsıl olmuş. Tabii bu huzur ve sükûn, durulma, dengelenme, çalkalamanın bitmesi hâli nasıl oluyor?

وَالَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

Âgâh ve mütemennih olunuz. Dikkat ediniz şu gerçeği kaçırmayınız ki; Allah'ın zikri ile gönüller o mutmainneliğe vasıl olur. Onun için tasavvufta, zikre kuvvet verilmiş. Zikreder de aşk ve şevk hâsıl olsun. Nefse ilahî duygular galebe çalsın. İlahî şevkler ve aşklar galebe çalsın da onun serkeşliklerini izale etsin. Huzur ve sükût bulsun diye zikrin büyük bir şey olduğunu anlıyoruz âyet-i kerîmelerden.

Tabii bir terbiye sonunda nefis mutmainneliğe erişiyor. Rabbimiz emmarelikten kurtarsın cümlemizi, levvamelikten geçirsin. Mülhemelikteni, mutmainneliğe ulaştırsın. Ondan sonra da;

---

⁹ 13/Ra'd, 28.

يَا أَيَّتُهَا ارْجِعِي إِلَى رَبِّكَ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً¹⁰
النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ

âyetlerinden nefsin râdiye sıfatı olduğu tasavvuf kitaplarında zikredilmiş. Sâfiye sıfatı olduğu zikredilmiş.

Tabi râdiye nefis razı olan, hoşnut olan nefis. Bu da tasavvufta rıza ve teslimiyet makamını elde etmiş olmakla mümkün oluyor. Yani Rabbinin her kaderine, her hükmüne insanın severek teslim olma hâli. Kaza ve kadere itiraz etmeme hâli. Rabbinin her işini severek şairin;

Neylerse güzel eyler.

Hoştur bana senden gelen dediği hal.

Merdiyelik de onun arkasından geliyor. Kul rabbinden razı olunca kahrına da lütfuna da ondan geldiği için, aynı nazarla bakıp itiraz etmeyince edepli bir kul olunca, o zaman Allah tarafından seviliyor. Merdiyelik hâsıl oluyor, Allah tarafından razı olunmuş bir nefis durumu oluyor.

¹⁰ 89/ Fecr, 27-28.

Allah cümlemize o mutmainneliği, merdiyeliği, râdiyeliği ihsan eylesin; sevdiği, razı olduğu kul olarak ömür sürüp; sevdiği razı olduğu kul olarak huzur-u izzetine çıkmayı; yüzü ak, alnı açık o iltifata ermeyi

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ¹¹

hitabı, müstehabı ile dilşad olmayı cümlemize nasip eylesin. Cennetiyle cemaliyle cümlemizi müşerref eylesin.

Bu dünyanın düğünleri olduğu gibi âhiretin en büyük düğünü, bayramı da Allah'ın huzuruna böyle bir hâl ile çıkmaktır. Bizlere de âhiretin o en büyük düğününü bayramını Rab-bimiz ihsan eylesin.

Bi lutfihi ve mennihi ve keremihi ve bi hürmeti habibihi Muhammed'inil Mustafa Sallallahu aleyhi ve sellem.

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

[Bütün DİĞER ÇEŞİTLİ KONUŞMALAR'A PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

¹¹ 89/Fecr, 27.